

1. Ungas idrottande – inte bara en klassfråga

Bengt Larsson, Gymnastik- och idrottshögskolan

Ungas deltagande i föreningsidrotten är starkt knutet till social position. Men det är inte bara ekonomi och samhällsklass som påverkar idrottsvanor. Valet att föreningsidrotta – och i vilka former – skiljer sig mellan olika miljöer och olika delar av landet, vilket är en effekt av variationer i utbud, traditioner och livsvillkor.

Det här kapitlet handlar om ungdomar i Sverige och deras idrottsvanor. Med idrottsvanor avses de olika former ungdomarna använder sig av eller väljer för sitt idrottsutövande. Det kan röra sig om idrott i en idrottsförening eller i annan organiserad form (exempelvis på ett gym) eller på egen hand tillsammans med vänner eller föräldrar. Kapitlet redogör för hur idrottsvanorna kan gestalta sig beroende på om man är flicka eller pojke, föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomiska villkor, kulturell bakgrund samt boendeort. Ambitionen är att lyfta fram idrottens tillgänglighet för unga människor i dagens Sverige, och frågan som ställs är om man kan ingå i idrottskulturen och ta del av det utbud som där erbjuds oavsett vem man är och hur ens livsvillkor ser ut.

Idrotten på fritidsarenan

Idrott är en av många företeelser på fritidsarenan. För ungdomar i åldern 15–16 år erbjuder denna arena ett spektrum av aktiviteter: alltifrån att hänga med vänner, sitta på café, surfa på internet, spela spel, lyssna på musik eller idrotta. Livet på fritidsarenan kretsar i hög grad kring aktiviteter som vi benämner ”icke-institutionella”, med möjligheter att prova upplevelser, forma stilar och utveckla sin personlighet. När det kommer till att välja aktiviteter visar tidigare studier att såväl utbud som efterfrågan, kontextuella omständigheter och rådande genusordning är

verksamma faktorer för dessa val, vilka också ger ungdomarna skilda kompetenser och möjligheter i livet.⁵

Idrotten intar en central position i ungdomarnas liv på fritidsfältet. Det är inte bara en aktivitet som många ägnar sig åt, utan anses också av flertalet ungdomar ha en vidare och betydelsefull funktion.⁶ Genom sin bredd och omfattning är idrotten unik som samhällsföreteelse i vårt land. Få andra fenomen griper in i våra liv från så många olika håll. Att idrotten och idrottsrörelsen har en viktig funktion att fylla råder det ingen tvekan om. Den utgör en värdefull miljö för de barn och ungdomar som kommer i kontakt med och ingår i den. På grund av sin popularitet och stora omfattning har idrotten ett betydande kulturellt och socialt värde både som uppfostrings- och utvecklingsmiljö.⁷ Idrotten är också betydelsefull i ett hälsoperspektiv, då fysisk och motorisk träning på ett positivt sätt bidrar till vår hälsomässiga status.

Livsstil och smak

Det finns en mängd aktiviteter att ta del av och utöva för ungdomar i dagens Sverige. Att dessa aktiviteter skulle vara tillgängliga för alla är naturligtvis en sanning med modifikation. Livsvillkor kan både möjliggöra och förhindra deltagande. Av betydelse är exempelvis vilka sociala och kulturella miljöer man vistas i samt ens ekonomiska förutsättningar. Till detta kommer individens dispositioner för olika aktiviteter.⁸ När utbudet av aktiviteter möter en social efterfrågan väljs dessa aktiviteter enligt vissa grundsatser. Dessa, menar sociologen Pierre Bourdieu, står **att finna i ”habitus”** – principen om livsstil och smak.⁹

Habitusbegreppet kan något förenklat förstås som ett system av dispositioner som hjälper oss att uppfatta, värdera och orientera oss i vår omvärld. Detta system är följden av förvärvade minnen och erfarenheter från vår tidigaste barndom och kan sägas vara det sammanlagda resultatet av våra livsvillkor.¹⁰ Det kan liknas vid ett styrinstrument, ett schema som anger det spelrum och de strategier som står till buds i hanteringen av olika sociala situationer. Eftersom habitus bygger på

⁵ Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*; Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten*.

⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Fokus 14*.

⁷ Engström, L.-M. (2002). ”Idrottspedagogik”. I *Pedagogiska perspektiv på idrott*.

⁸ Engström, L.-M. (2010). *Smak för motion*.

⁹ Bourdieu, P. (1984). *Distinction*.

¹⁰ Se vidare Broady, D. (1990). *Sociologi och epistemologi*.

individens samlade sociala erfarenheter innebär detta bland annat att individer som växer upp under jämförliga sociala betingelser och gör kollektiva erfarenheter införlivar likartade handlings- och tolkningsstrategier. Habitus kan alltså avläsas på gruppnivå. I mötet mellan habitus och de fritidsaktiviteter som ungdomarna möter uppstår valmöjligheter. De val som här görs varierar med den sociala positionen och är på så vis även socialt bestämda.

Utfallet av vårt förhållande till olika fritidsaktiviteter, det vill säga vad vi gör eller inte gör, blir enligt Bourdieu en fråga om smak eller avsmak. Smaken kan sägas manifesteras i praktiken eller med andra ord ses som ett uttryck för den livsstil vi vill leva.

Bourdieu exponerar de sociala strukturer som till stora delar styr våra liv. De sociala omständigheterna och de livsvillkor vi lever under begränsar och anger våra möjliga livsval. Som individer uppfattar vi dessa val vara fria och rimliga, eftersom de svarar mot vår uppfattning om oss själva och vilka våra tänkbara val är i relation till omvärlden. Vi uppfattar alltså omvärlden utifrån våra dispositioner. Då dessa är socialt fastlagda kan de härledas till bestämda sociala positioner, där man alltså kan tänka sig att vissa grupper har större utsikter än andra att ta del av ett visst fritids- och idrottsutbud, och då också kunna ta del av de möjligheter och livschanser fritiden kan erbjuda.¹¹

En uppföljningsstudie

I den studie som presenteras här står idrotten i centrum. Intresset riktas mot på vilket sätt och i vilka former drygt tusen ungdomar från fyra skilda boendemiljöer i Sverige tar del av det idrottsutbud som erbjuds dem under fritid. I den enkät som besvarats, vilken utgör grund för resultaten, är alltså idrott bedriven inom skolans ramar undantagen.

Studien är en uppföljning av en serie tidigare studier, som med start 1996 återkommande har undersökt 16-åringars idrottsvanor på fritiden.¹² Samtliga studier har genomförts i samma boendemiljöer. Data från denna studie kan alltså fogas till tidigare undersökningar, genomförda 1996, 2002 och 2008, och på så vis både ge en nulägesbeskrivning samt uppmärksamma förändringar över tid.

¹¹ Larsson, B. (2008).

¹² Ibid.

Ungdomarnas socioekonomiska tillhörighet är av särskilt intresse i studien. Människors sociala bakgrund signalerar skillnader i våra livsvillkor och i de livsstilar som levs. Som en följd av dessa villkor ser också möjligheterna eller livschanserna olika ut. Den sociala positionen uttrycks oftast genom utbildning, yrke och inkomst.¹³ Denna studie använder sig av föräldrarnas utbildningsnivå, uttryckt som utbildningskapital, och föräldrarnas ekonomiska resurser, uttryckta som ekonomiskt kapital, för att beskriva ungdomarnas socioekonomiska bakgrund. Studien gör alltså skillnad på grupperna med lågt respektive högt utbildningskapital visavi grupperna med motsvarande ekonomiska kapital.

De analyser som görs av ungdomarnas idrottande grundar sig på kvantitativa data, där metoderna som används är korstabellanalys samt logistisk regressionsanalys. I tabeller och figurer anges enheten i procentandelar. I de fall där materialet har varit föremål för signifikansprövning har denna beräknats med χ^2 -test och är uttryckt i tre nivåer. Se vidare tabeller och figurer.

Idrottsvanorna

I det följande redovisas resultat från den studie som nu står i fokus, omfattande en grupp 15-åriga ungdomar från fyra utvalda områden i Sverige; nordvästra Dalsland och sydvästra Värmland, Luleå, Stockholms innerstad samt Stockholms södra förorter. Ungdomarna gick vid datainsamlingstillfället (hösten 2018) i årskurs 9 i ett antal utvalda skolor.¹⁴ Det huvudsakliga syftet har varit att åskådliggöra ungdomarnas idrottsvanor utifrån socioekonomiska, men även kulturella förutsättningar. Undersökningsgruppen skiljer sig åt i flera avseenden. De fyra områdena ungdomarna representerar kan beskrivas som glesbygd, medelstor stad, storstad samt förort. Vad gäller föräldrarnas utbildningsnivå är den högst i Stockholm City (storstad) och lägst i Stockholm Syd (förort), medan föräldrarnas ekonomiska resurser är störst i Dalsland/Värmland (glesbygd) och minst i Stockholm Syd. Sistnämnda är även det område som har högst andel ungdomar med annan härkomst än svensk.

¹³ SCB (2012). *Standard för Svensk yrkesklassificering*.

¹⁴ I område Dalsland/Värmland tre skolor, i övriga områden fyra skolor vardera.

Tabell 1. Deltagare och bortfall. Pojkar och flickor 15 år. 2018.

Område	Totalt antal	Antal deltagare	Bortfall
Dalsland/Värmland	337	257	24%
Luleå	279	212	24%
Stockholm City	286	221	23%
Stockholm Syd	162	123	24%
Totalt	1 064	813	24%

Som vi kan se i tabell 1 är bortfallet jämnt fördelat över de fyra områdena. Efter kontakt med skolorna finns inga skäl att tro att de frånvarande eleverna på något avgörande sätt skiljer sig från de som deltog i studien. Bortfallet torde därför inte på något avgörande vis påverka studiens resultat.

Medlem i idrottsförening

Idrott är i vårt land den största organiserade fritidssysselsättningen såväl bland flickor som bland pojkar. Antalet medlemmar i idrottsföreningar är högst i åldern 10–12 år, för att sedan sjunka med stigande ålder.¹⁵ Att vara medlem i en idrottsförening innebär också i de allra flesta fall att man är aktiv och utövar sin idrott regelbundet. Mot slutet av 1960-talet ändrade idrotten karaktär från en aktivitet som företrädesvis ägde rum utanför föreningar, till att nästan uteslutande utövas inom idrottsföreningen. Under denna tidsperiod ökade också andelen medlemmar kraftigt, särskilt bland flickorna. Vi talar här om en ökning från knappt 40 procent till cirka 70 procent för 15–16-åriga pojkar och från drygt 10 procent till närmare 60 procent för 15–16-åriga flickor mellan åren 1964 och 1996.¹⁶ Hur ser då medlemsanslutningen för motsvarande grupper ut i dag? Tabell 2 ger oss information om detta.

¹⁵ Riksidrottsförbundet (2017). *Verksamhetsberättelse med årsredovisningar*.

¹⁶ Larsson, B. (2000). *Idrottens former*.

Tabell 2. Medlemskap i en idrottsförening. Pojkar och flickor 15 år. 2018. Procent.

Område	Flickor	Pojkar
Dalsland/Värmland	68	62
Luleå	66	65
Stockholm City	62	42**
Stockholm Syd	42	48
Totalt	62	55**
Signifikans områden	**	***

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

För hela gruppen gäller att flickorna i högre grad än pojkarna är medlemmar. Den skillnad som här kan iaktas är signifikant. Sett till områden är skillnaden mellan flickor och pojkar säkerställd endast i Stockholm City. Såväl flickornas som pojkarnas medlemsanslutning varierar mellan de fyra områdena, en variation som också den äger signifikans. Tabellen indikerar att medlemskap i en idrottsförening i högre grad är en fråga om boendeort än en fråga om kön.

För att ge en övergripande bild av medlemsanslutningen för ungdomarna redovisas i tabell 3 medlemskapet i samma områden som nu är i fokus mellan 1996 och 2018, det vill säga en tidsrymd om 22 år.¹⁷

Tabell 3. Medlemskap i en idrottsförening 1996–2018. Pojkar och flickor 15–16 år. Procent.

	Flickor				Pojkar			
	96	02	07	18	96	02	07	18
Dalsland/Värmland	50	40	48	68***	53	49	52	62
Luleå	65	52	63	66	68	52	63	65
Stockholm City	43	41	39	62**	52	53	54	42*
Stockholm Syd	21	25	36	42**	53	39	44	48
Totalt	44	40	46	62***	55	50	54	55

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Ur detta tidsperspektiv framträder några tendenser som bör uppmärksammas. I samtliga områden, med undantag för Luleå, ökade flickornas medlemskap kraftigt. I just Luleå har å andra sidan medlemskapet legat på en hög nivå alltsedan 1996. Frågan är om flickornas medlemskap kommer att fortsätta öka, eller om det stabiliserar sig på den här nivån. För pojkarnas del kan vi inte se en liknande utveckling av medlemskapet. Här ges i stället bilden av stadga över tid, med små eller inga förändringar frånräknat Stockholm City, där medlemskapet har minskat

¹⁷ Larsson, B. (2008).

under den senaste tioårsperioden. Denna förändring är statistiskt säkerställd och förtjänar att beaktas.

Idrott utanför förening

Det pågår också en omfattande idrottslig verksamhet utanför idrottsföreningen. Vi kan här iakttä främst två former av verksamhet. För det första den som bedrivs i organiserad form, där också någon vuxen person kan vara ledare. Exempel på sådan verksamhet kan vara ett gym eller en ridskola. Den andra bedrivs helt på egen hand, ensam eller tillsammans med någon kamrat eller föräldrar. Exempel på sådan verksamhet kan vara joggning eller simning. De båda formerna är identifierade i tidigare studier.¹⁸ I en jämförelse mellan de båda idrottsformerna kan vi se att den organiserade idrotten förekommer i betydligt lägre grad än den som bedrivs på egen hand. Se vidare tabell 4 och 5.

Tabell 4. Idrott utanför förening i organiserad form 1996–2018. Pojkar och flickor 15–16 år. Procent.

	Flickor				Pojkar			
	96	02	07	18	96	02	07	18
Dalsland/Värmland	31	42	25	57***	23	27	29	37
Luleå	35	38	33	50*	13	27	24	37***
Stockholm City	42	42	41	47	23	27	33	52***
Stockholm Syd	30	25	33	32	24	21	32	35
Totalt	36	38	35	49***	22	26	30	41***

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Totalt för gruppen 15-åringar uppgav, i den senaste mätningen 2018, hälften av flickorna och två femtedelar av pojkarna att de idrottar i organiserad form utanför idrottsföreningen. Som vi kan se i tabell 4 har idrottandet i den här formen ökat i omfattning bland ungdomarna allteftersom. Detta gäller hela gruppen, och lokalt för flickorna särskilt områdena Dalsland/Värmland och Luleå, där ökningen också äger signifikans. Däremot kan det inte fastslås att någon förändring för den här gruppen ägt rum vare sig i Stockholm City eller i Stockholm Syd mellan 1996 och 2018. För pojkarnas del är ökningen säkerställd i Luleå och i Stockholm City.

¹⁸ Engström, L-M. (1996). "Chapter 20. Sweden". I *Worldwide Trends in Youth Sport*. Larsson, B. (2000).

Tabell 5. Idrott utanför förening på egen hand 1996–2018. Pojkar och flickor 15–16 år. Procent.

	Flickor				Pojkar			
	96	02	07	18	96	02	07	18
Dalsland/Värmland	79	63	86	90***	67	59	70	69
Luleå	71	60	76	74*	70	66	79	79
Stockholm City	70	71	72	82	70	70	78	86**
Stockholm Syd	65	64	66	74	71	56	77	65**
Totalt	71	66	75	81	70	65	77	76

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Totalt för gruppen 15-åringar uppgav fyra femtedelar av flickorna och tre fjärdedelar av pojkarna att de idrottade på egen hand utanför idrottsföreningen 2018. Den övergripande bilden är att denna idrottsform, med något undantag, uppvisar en relativt tydlig stabilitet. Undantagen är flickorna i Dalsland/Värmland och pojkarna i Stockholm City, där idrottandet ökar. Tabellen signalerar visserligen säkerställda förändringar även i Luleå (flickor) och i Stockholm Syd (pojkar), men dessa verkar i högre grad bero på temporära fluktuationer än på en tydlig upp- eller nedgång.

Idrotterna

Ungdomarna fick i enkäten också ange vilka idrotter man ägnar sig åt i den eller de idrottsföreningar man är medlem i, se tabell 6.

Tabell 6. Idrotter i idrottsförening bland 15-åriga flickor och pojkar. 2018. Procent.

	Flickor	Pojkar
Fotboll	37	43
Innebandy	13	9
Handboll	7	15**
Ishockey	1	10***
Golf	1	1
Gymnastik	15	0***
Dans	5	1*
Friidrott	0	6***
Tennis	17	1***
Ridning	3	2
Motorsport	1	7***
Kampsport	5	11*
Simning	4	3
Basketboll	6	4

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Som vi ser är fotboll den idrott de flesta utövar i en förening. Detta gäller såväl flickor som pojkar. Utöver fotboll är de största idrotterna för flickornas del tennis, gymnastik och innebandy. Motsvarande idrotter för pojkarna är handboll, kampsport och ishockey. Tabellen pekar också ut för den här gruppen könsspecifika idrotter. Gymnastik, dans och tennis utövas främst av flickor, medan handboll, ishockey, friidrott, motorsport och kampsport i högre utsträckning utövas av pojkar.

År 1996 var fotboll, ridning och basketboll de idrotter som flickorna vanligast bedrev. Pojkarna ägnade sig då i störst utsträckning åt fotboll, innebandy och basketboll.

I det lokala perspektivet blir bilden av de enskilda idrotterna något annorlunda. De vanligaste idrotterna 2018 är fotboll, handboll och motorsport i Dalsland/Värmland, fotboll, ishockey och innebandy i Luleå, fotboll och kampsport i Stockholm City samt fotboll, kampsport och handboll i Stockholm Syd.

De idrotter ungdomarna sysslar med utanför idrottsföreningen skiljer sig till viss del från idrotterna i föreningen, se tabell 7 och 8.

Tabell 7. Idrotter i organiserad form utanför förening bland 15-åriga flickor och pojkar. 2018. Procent.

	Flickor	Pojkar
Fotboll	16	36***
Innebandy	3	10***
Ridning	16	1***
Dans	17	4***
Gym	40	45
Yoga	6	2

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Att besöka gym är den idrottsaktivitet som i störst utsträckning görs av både flickor och pojkar i den här formen. Pojkarna ägnar sig även åt fotboll och innebandy, medan flickorna rider, dansar och spelar fotboll. De lokala variationerna återfinns främst i Dalsland/Värmland och Luleå, där nästan 20 procent av pojkarna spelar innebandy, samt i Stockholm Syd där en fjärdedel av flickorna rider och går på gym.

År 1996 var de vanligaste idrotterna för flickor aerobics och ridning, medan pojkarnas var fotboll och innebandy.

När ungdomarna besvarar frågan om de ägnar sig åt idrott eller motion på egen hand framträder en nyanserad bild av aktiviteter, se tabell 8.

Tabell 8. Idrotter på egen hand utanför förening bland 15-åriga flickor och pojkar. 2018. Procent.

	Flickor	Pojkar
Fotboll	13	29***
Innebandy	6	10
Ridning	3	5
Dans	40	32
Gym	46	20***
Yoga	7	0***
Basketboll	4	3
Löpning/jogging	16	14
Promenad	19	3***
Motionssim	7	2**
Cykling	14	16

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

De vanligast förekommande aktiviteterna är för flickorna att gå på gym och att dansa, men den här gruppen håller också på med löpning, cykling, fotboll samt promenader. Pojkarna dansar och spelar fotboll i störst utsträckning men går även på gym, cyklar samt joggar. De större avvikelser som framträder på områdesnivå gäller Dalsland/Värmland, där 25 procent av både pojkarna och flickorna sysslar med löpning/jogging. I Luleå är motsvarande andel 28 procent.

Över tid har också populariteten för de enskilda idrotterna i denna form förändrats. År 1996 höll flickorna främst på med jogging och simning medan pojkarna mest sysslade med jogging och innebandy.

Sammantaget pekar resultaten så här långt på att boendeort är mera avgörande för medlemskap i en idrottsförening än kön. När vi ser till förändringar över tid framträder i det drygt 20-åriga tidsperspektivet flickornas starka ökning. Denna bild skiljer sig tydligt från pojkarnas, där med ett undantag – minskningen i Stockholm City – inga egentliga förändringar kan iakttas.

Att utöva idrott utanför föreningen i organiserad form säger sig något mindre än hälften av ungdomarna göra, medan lite drygt tre fjärdedelar idrottar på egen hand. I ett lokalt perspektiv kan vi se att båda dessa former av idrottande mellan 1996 och 2018 ökar i några områden och är oförändrade i andra.

När det gäller de enskilda idrotterna och i vilka former de utövas kan vi notera att lagidrotterna fotboll och innebandy förekommer både som föreningsidrott, idrott i organiserad form samt utövas på egen hand. Detta gäller även ridning och dans, vilka till största delen bedrivs utanför idrottsföreningen. I denna form återfinns också att gå på gym, löpning/jogging och cykling.

Ungdomarnas idrottsvanor är löpande utsatta för förändringsprocesser, där drivkraften är tillgång och efterfrågan. Dessa förändringar får återverkningar på idrottens kulturella uttryck, det vill säga i vilka former ungdomarna idrottar samt vilka idrotter de väljer att syssla med. Allt förändras dock inte. Idrottsföreningen som form och institution är stabil över tid. Däremot tycks idrottandet i organiserad form utanför föreningen öka i omfattning. En trolig förklaring till detta är den gymkultur som vuxit fram under senare år.

Idrottskulturen och dess föränderlighet förstås bäst i det lokala perspektivet. Den är beroende av lokala förutsättningar såsom lokaler och ytor, men även rådande traditioner, status- och genusordning, livsvillkor, utbud och människors engagemang.

Social bakgrund och idrott

Klass och idrott har intresserat forskare under lång tid. Studier visar med stor tydlighet på de sociala klassernas betydelse för deltagande i föreningsidrott, där barn och ungdomar från högre socioekonomiska grupper i större utsträckning deltar än barn och ungdomar från de lägre.¹⁹ Redan 1985 visade sociologen Bo Schelin på utbildningsnivåns betydelse för att vara aktiv inom olika idrotter. Han fann att tennis, golf och segling var överrepresenterade bland de högre samhällsskikten, medan brottning och fotboll var underrepresenterade.

I studien som presenteras i det här kapitlet definieras social bakgrund utifrån innehavet av utbildnings- respektive ekonomiskt kapital, vilket tidigare redogjorts för.

¹⁹ Schelin, B. (1985). *Den ojämlika idrotten*; Wynne, D. (1998). *Leisure, Lifestyle and the New Middle Class*; Engström, L.-M. (1999). *Idrott som social markör*; Wilson, T. (2002). "The Paradox of Social Class and Sports Involvement". I *International Review for the Sociology of Sport* vol. 37, nr. 4; Stempel, C. (2005). "Adult Participation Sport as Cultural Capital". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 40, nr. 4; Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten*; Blomdahl, U. m.fl. (2007); Larsson, B. (2008); Blomdahl, U. m.fl. (2019). *Ökar ojämlikheten i föreningsidrotten?*

Vad gäller utbildningskapitalet har tre grupper konstruerats, där grupp 1 visar på ett lågt utbildningskapital och grupp 3 ett högt utbildningskapital. De som hamnat i grupp 1 har föräldrar med grundskola som högsta utbildning och har själva ingen avsikt att läsa ett studieförberedande program på gymnasiet. I grupp 3 har de hamnat vars föräldrar är högskoleutbildade och vilka själva tänker gå ett studieförberedande gymnasieprogram.

Det ekonomiska kapitalet mäts på samma sätt efter ett antal omständigheter som antas ha betydelse för familjens ekonomiska ställning.²⁰ Dessa är att äga sitt boende, att ha tillgång till båt med kojplatser eller fritidshus samt åka på fjällsemester. Uppfyller man inga av dessa krav hamnar man i grupp 1, det vill säga man har ett lågt ekonomiskt kapital. Uppfyller man samtliga krav hamnar man i grupp 3, vilket anger ett högt ekonomiskt kapital. Den fråga som nu är i fokus handlar alltså om på vilket vis den sociala bakgrunden har betydelse för ungdomars idrottande.

Tabell 9. Medlemskap i en idrottsförening relaterat till utbildningskapital och ekonomiskt kapital bland 15-åringar 2018. Procent.

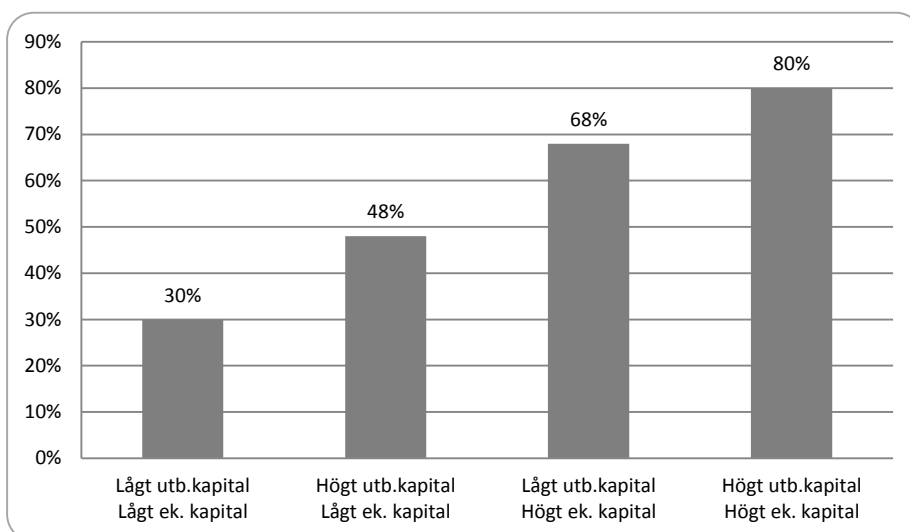
Område	Utbildningskapital			Ekonomiskt kapital		
	1	2	3	1	2	3
Dalsland/Värmland	51	66	77**	42	74	81***
Luleå	45	62	76**	51	64	85***
Stockholm City	36	55	53	45	52	62
Stockholm Syd	33	44	58	38	55	64
Totalt	43	60	65***	44	63	76***

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Som vi ser i tabell 9 är mönstret sådant att medlemskapet ökar i takt med såväl ökat utbildningskapital som ökat ekonomiskt kapital. Säkerställda samband fås för hela gruppen samt i områdena Dalsland/Värmland och Luleå. Utifrån detta kan vi alltså slå fast att ungdomars socioekonomiska villkor har betydelse för medlemskap i en idrottsförening. Görs en liknande analys för idrott utanför föreningen finner vi motsvarande och säkerställda samband i Dalsland/Värmland avseende idrott i organiserad form i relation till utbildningskapital, och i Stockholm City avseende idrott på egen hand i relation till ekonomiskt kapital.

²⁰ Blomdahl, U. (1990). *Folkbrörelserna och folket*; Nilsson, P. (1998); Larsson, B. (2008).

Det samband som synliggörs i tabell 9 får stöd när de båda kapitalformerna kombineras. I figur 1 har fyra grupper skapats för att åskådliggöra detta.

Figur 1. Medlemskap i idrottsförening i relation till utbildningskapital och ekonomiskt kapital bland 15-åringar 2018. Procent. $p < .001$

De som tillhör gruppen med lågt utbildningskapital och lågt ekonomiskt kapital är till knappt en tredjedel medlemmar i en idrottsförening. Tillhör man däremot den grupp som innehar både ett högt utbildningskapital och ett högt ekonomiskt kapital är man till 80 procent medlem. Detta förhållande är statistiskt säkerställt ($p < .001$).

De mönster som hittills framträder är entydiga och pekar på ett tydligt samband mellan ungdomarnas medlemskap i en idrottsförening och deras socioekonomiska förutsättningar. Så långt har analysen även visat att både boendeort och kön har betydelse för medlemskapet.

Den fråga som nu söker sitt svar är hur de undersökta faktorerna kön, boendeort, utbildningskapital och ekonomiskt kapital relaterar till varandra och till medlemskap i en idrottsförening. För att få en bild av de olika faktorernas betydelse har en logistisk regressionsanalys genomförts, där varje enskild variabel relateras till medlemskap i en idrottsförening. Analysen prövar varje faktors förklaringsvärde för medlemskap med övriga faktorer under kontroll, se tabell 10.

Tabell 10. Samband mellan medlemskap i en idrottsförening och ett antal oberoende variabler uttryckt i oddskvot. Pojkar och flickor 15 år. 2018.

	Antal	Oddskvot	95 % konfidensintervall
Kön			
Pojkar	400	1,0	
Flickor	359	1,2	0,90–1,66
Område			
Stockholm City	213	1,0	
Stockholm Syd	120	1,1	0,67–1,72
Dalsland/Värmland	236	1,9**	1,27–2,90
Luleå	190	2,0**	1,28–2,98
Utbildningskapital			
Lågt	192	1,0	
Medel	249	1,8**	1,23–2,74
Högt	318	1,9**	1,26–2,85
Ekonomiskt kapital			
Lågt	339	1,0	
Medel	221	1,8***	1,27–2,61
Högt	199	3,3***	2,17–5,00

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Analysen visar att samtliga faktorer utom kön är signifikant relaterade till medlemskap i en idrottsförening. Av oddskvoterna framgår att det högsta sambandet fås för ekonomiskt kapital, därefter för område och utbildningskapital. Det ekonomiska kapitalet har alltså störst förklaringsvärde för medlemskap i en idrottsförening. Analysen visar också att chansen att vara medlem är större för den som bor i Luleå eller i Dalsland/Värmland, jämfört med den som bor i Stockholm City eller i Stockholm Syd. Likaså är chansen till medlemskap större för den med ett högt utbildningskapital jämfört med den som har ett lågt. Att utbildningskapital och ekonomiskt kapital var för sig har betydelse visar att dessa två kapitalformer inte ger uttryck för samma sak. Att vara flicka eller pojke är däremot inte i lika hög grad avgörande för att vara medlem i en idrottsförening.

Görs en liknande analys i varje enskilt område har det ekonomiska kapitalet störst förklaringsvärde för medlemskap i Dalsland/Värmland och i Luleå. I Stockholm

City förklarar kön bäst medlemskap medan ingen av de undersökta faktorerna kan sägas ha större förklaringsvärde än någon annan i Stockholm Syd.

Hur relaterar då enskilda idrotter till ungdomarnas socioekonomiska position? I tabell 11 är de vanligaste idrotterna redovisade i relation till utbildningskapital och ekonomiskt kapital.

Tabell 11. Idrotter i idrottsförening relaterat till utbildningskapital och ekonomiskt kapital bland 15-åringar. 2018. Procent.

	Utbildningskapital			Ekonomiskt kapital		
	1	2	3	1	2	3
Fotboll	45	40	33	39	35	38
Innebandy	5	9	14*	8	9	14
Handboll	13	13	8	7	13	13
Ishockey	8	5	5	4	9	4
Golf	1	3	2	1	1	4
Gymnastik	10	8	6	4	8	10
Dans	4	1	5	3	4	3
Fröidrott	3	3	3	2	3	4
Tennis	3	10	12*	8	11	8
Ridning	1	2	5	1	3	4
Motorsport	12	6	1***	4	4	6
Kampsport	6	7	10	12	8	5*
Simning	3	3	3	3	3	2
Basketboll	3	8	5	4	8	5

Chi² * p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Som vi kan se är några av de enskilda idrotterna socialt stratifierade, på så vis att de uppvisar ett säkerställt samband till utbildningskapital respektive ekonomiskt kapital. De idrotter som här kan sägas uttrycka socioekonomisk position i större utsträckning än andra är innebandy, tennis, motorsport och kampsport. Observera dock att innebandy och tennis i högre grad utövas av de med ett högt utbildningskapital, medan motorsport och kampsport främst utövas av de med ett lågt utbildnings- respektive ekonomiskt kapital.

I det lokala perspektivet är det till delar andra idrotter som visar sig vara socioekonomiskt bestämda. I Dalsland/Värmland finns ett säkerställt samband mellan innebandy, ridning, motorsport och ishockey. De ungdomarna vars föräldrar innehar ett högt utbildningskapital utövar här i större utsträckning innebandy och ridning. För ishockey och motorsport gäller det omvända, det vill säga att dessa

idrotter i större utsträckning utövas av ungdomar vars föräldrar innehar ett lågt utbildningskapital.

I Luleå kan vi se ett positivt samband mellan innebandy och ekonomiskt kapital, liksom mellan innebandy och utbildningskapital. Här finns också ett negativt samband mellan kampsport och ekonomiskt kapital samt mellan gymnastik och utbildningskapital.

I Stockholm City finns ett positivt samband mellan gymnastik och ekonomiskt kapital och negativa samband mellan fotboll respektive motorsport och utbildningskapital.

Slutligen återfinns i Stockholm Syd ett positivt samband mellan golf respektive gymnastik och ekonomiskt kapital och ett negativt samband mellan fotboll respektive motorsport och utbildningskapital.

Att vara en del av idrottskulturen

Ett centralt tema för denna studie har varit att ge en bild av idrottens tillgänglighet för ungdomar i Sverige. Perspektivet har varit kontextuellt, det vill säga att i ett för ungdomarna vidare sammanhang beskriva idrotten.

Studien visar att ungdomar har varierande möjligheter att bedriva idrott på sin fritid. Detta tydliggörs genom flera aspekter. För det första skiljer sig idrottsvanorna åt i ett socioekonomiskt perspektiv, där ungdomar med lågt utbildningskapital respektive lågt ekonomiskt kapital i lägre grad är medlemmar i en idrottsförening jämfört med de med högt utbildnings- respektive ekonomiskt kapital. I den förstnämnda gruppen är 30 procent medlemmar, jämfört med 80 procent i den sistnämnda. Här visar sig de ekonomiska förutsättningarna till större del vara avgörande för medlemskap än de utbildningsmässiga. Skillnaderna är klarlagda såväl på lokal nivå som på gruppnivå.

Den andra aspekten som tydliggörs i studien är skillnaden mellan områden, där Luleå och Dalsland/Värmland bättre verkar möjliggöra för medlemskap än de båda Stockholmsområdena. *Är man pojke och bor i Luleå samt har ett högt utbildnings- respektive ekonomiskt kapital tillhör man en grupp med mycket stora chanser att vara medlem i en idrottsförening, medan en flicka i Stockholm Syd med låga sådana kapital har liten chans. I den första gruppen är nio av tio medlemmar; i den andra två av tio.*

Den tredje infallsvinkeln är de förändringar som kan iakttas över tid. Vi ser här en generell ökning beträffande medlemskap för flickor och en minskning för pojkarna i Stockholm City. Idrott i såväl organiserad form som på egen hand ökar i två områden vardera för flickorna och pojkarna. Här vill jag uppmärksamma flickorna i Dalsland/Värmland, som ökar avseende samtliga tre former av idrottande, samt pojkarna i Stockholm City, vars medlemskap minskar parallellt med att deras idrottande utanför förening ökar. När det gäller den senare gruppen kan kanske det minskade intresset för föreningsidrott vara ett resultat av ett ökat engagemang för idrott utanför föreningen.

Sammantaget betyder detta att den idrottskultur man som ungdom har möjlighet att vara en del av är beroende av vilken socioekonomisk position man har, var någonstans man lever sitt liv samt om man är flicka eller pojke. Dessa aspekter har var och en för sig inverkan på och betydelse för idrottandet och man kan alltså, utifrån studiens resultat, tala om ungdomars skilda idrottsvanor. Det kontextuella perspektivet ger oss en nyanserad bild av unga människors möjligheter att bedriva idrott.

Idrott, smak och social position

Vad kan då sägas om idrottsvanornas förhållande till individens smak och sociala position mot bakgrund av studiens resultat? En viktig utgångspunkt är att de aktiviteter och aktivitetsformer som förekommer på fritidsarenan är skapade för att möta en social efterfrågan. De är historiska produkter och förändras från tid till annan. De aktiviteter som vi kan iakta på fritidsarenan är uttryck för olika värdehierarkier, där vissa aktiviteter anses vara värdefulla och andra mindre viktiga.

Utfallet av vårt förhållande till olika idrotter och idrottsformer blir enligt Bourdieu en fråga om smak eller avsmak, där strävan efter distinktion och vad som är värdefullt är stark. Habitus intar här en central position och är den verksamma motorn vid bedömningen av skilda aktiviteter. De system av handlingsstrategier som vi införlivat aktiveras när vi ställs inför olika val, och leder till att individer eller grupper intar skilda förhållningssätt till skilda företeelser. De val som görs ska ses som uttryck för vår smak och ger oss ett visst värde i de sammanhang vi ingår.

I de områden som varit föremål för studien är de lokala variationerna i ungdomarnas idrottsvanor synliggjorda. Detta ska ses som en effekt av just lokala variationer i fråga om utbud och traditioner samt de livsvillkor ungdomarna

representerar. I mötet mellan utbud och livsvillkor framträder idrottsvanornas kulturella uttryck. Att dessa uttryck varierar säger oss att former av idrott eller val av aktivitet får olika innebörd i olika sammanhang. Att exempelvis vara idrottande ungdom i en idrottsförening i Luleå betyder något annat än att ha motsvarande preferenser och bo i Stockholms innerstad.

Idrott på skilda villkor

För att förstå ungdomars förhållande till fenomenet idrott är det av stor vikt att inta ett kontextuellt perspektiv. Att vara flicka eller pojke, att tillhöra olika socio-ekonomiska grupper, att vistas i olika kulturella miljöer och påverkas av olika fritidsutbud betyder olika saker och får olika konsekvenser för idrottandet i olika inramningar. För en pojke i Luleå ser det kulturella uttrycket för idrott väsentligt annorlunda ut än för en flicka i Stockholm Syd, eller för en pojke i Stockholms innerstad. För en flicka i södra Värmland ser villkoren återigen annorlunda ut. Hon verkar i ett sammanhang som är avsevärt skilt från det en pojke i Stockholm Syd möter. *Detta säger oss att idrottens villkor på ett mycket nära vis hänger samman med den kontext ungdomarna rör sig inom.*

Referenser

- Blomdahl U. (1990). *Folkrörelserna och folket – med utblick mot framtiden*. Stockholm, Carlssons Bokförlag.
- Blomdahl, U. Elofsson, S. (2007). *Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidköping*. Idrottsförvaltningen i Stockholms stad.
- Blomdahl m.fl. (2019). "Ökar ojämlikheten i föreningsidrotten? – en studie om socioekonomisk bakgrund och barns och ungdomars deltagande i idrottsförening". I *Ung livsstil* nr. 24.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London, Routledge & Kegan Paul.
- Broadly, D. (1990). *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm, HLS Förlag.
- Engström L-M. (1996). "Chapter 20. Sweden". I *Worldwide Trends in Youth Sport*. (red. De Knop, P. et al.). Leeds, Human Kinetics.
- Engström, L-M. (1999). *Idrott som social markör*. Stockholm, HLS Förlag.
- Engström, L-M. (2002). "Idrottspedagogik". I *Pedagogiska perspektiv på idrott*. (red. Engström, L-M & Redelius, K.). Stockholm, HLS Förlag.
- Engström, L-M. (2010). *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm, Stockholms universitets förlag.
- Larsson, B. (2000). *Idrottens former. En studie om ungdomars idrottsvanor*. Lärarhögskolan i Stockholm.
- Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten. Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Stockholm, US-AB.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Fokus 14. Ungas fritid och organisering*. Stockholm.

Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Stockholm, Ungdomsstyrelsens utredningar 11.

Riksidrottsförbundet (2017). *Verksamhetsberättelse med årsredovisningar*.

SCB (2012). *Standard för Svensk yrkesklassificering*. Statistiska centralbyrån.

Schelin, B. (1985). *Den ojämlika idrotten. Om idrottsstratifiering, idrottspreferens och val av idrott*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Stempel, C. (2005). "Adult Participation Sport as Cultural Capital. A Test of Bourdieu's Theory of the Field of Sports". I *International Review for the Sociology of Sport*. London, Sage publications, vol. 40, nr 4.

Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och plats, betydelser och plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*.

Wilson, T. (2002). "The Paradox of Social Class and Sports Involvement". I *International Review for the Sociology of Sport*. London, Sage publications, vol. 37, nr 1.

Wynne, D. (1998). *Leisure, Lifestyle and the New Middle Class: A Case Study*. London, Routledge.